

Conselleria de Turisme, Cultura i Esport

DECRET 44/2012, de 9 de març, del Consell, pel qual declara Bé d'Interès Cultural Immaterial la Festa de les Falles de València. [2012/2536]

PREÀMBUL

L'article 49.1.5.a. de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix la competència exclusiva de la Generalitat en matèria de patrimoni històric, artístic, monumental, arquitectònic, arqueològic i científic. Així mateix, l'article 26.2 de Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, disposa que la declaració d'un Bé d'Interès Cultural s'ha de fer mitjançant un decret del Consell, a proposta de la conselleria competent en matèria de cultura. Tot això sense perjudici de les competències que l'article 6 de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, reserva a l'Administració General de l'Estat.

Així mateix, la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, en l'article 45 disposa que han de ser declarats Béns d'Interès Cultural les activitats, coneixements, els usos i les tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i el gènere de vida tradicionals del poble valencià. Igualment, poden ser declarats béns d'interès cultural els béns immaterials que són expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

La Festa de les Falles de València reuneix un inequívoc valor patrimonial pel fet d'estar vertebrada per tots els mecanismes de connexió entre festa i patrimoni, i s'enquadra clarament dins de la figura de patrimoni immaterial, previst en tots els marcs jurídics patrimonials d'àmbit mundial, europeu, espanyol, autonòmic i local. Les Falles són l'expressió viva i popular d'un poble, festes d'origen veïnal perfeccionades pel poble valencià a través del temps com a manifestació artística, cultural i satírica expressada amb la singular «Plantà», i que s'exposen en els carrers i places.

Mitjançant una resolució de 28 de desembre de 2011, de la Conselleria de Turisme, Cultura i Esport, es va acordar incoar l'expedient per a la declaració de Bé d'Interès Cultural Immaterial a favor de la Festa de les Falles de València.

En la tramitació de l'expedient s'ha concedit tràmit d'audiència a l'Ajuntament de València.

En compliment del que disposa l'article 27 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, en l'expedient consten els informes favorables de la Universitat de València, de la Universitat Catòlica de València, del Consell Valencià de Cultura i de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles.

Per tot açò, complits els tràmits previstos a l'article 43 de la Llei del Consell i als articles 26 i següents de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, a proposta de la conselleria de Turisme, Cultura i Esport i amb la deliberació prèvia del Consell, a la reunió del dia 9 de març de 2012,

DECRETE

Article 1. Objecte

Es declara Bé d'Interès Cultural Immaterial la Festa de les Falles de València.

Article 2. Descripció del bé i valors

La descripció del bé i els seus valors es fan constar en l'annex del present decret.

Article 3. Mesures de protecció

La gestió de la Festa de les Falles de València és competència de l'Ajuntament de València, exercint-la la Junta Central Fallera, que és l'encarregada d'organitzar tots els actes centrals. Esta, en conjunció amb els altres actors, serà la que decidisca sobre aspectes materials i immaterials, així com sobre el desenrotllament dels actes de la festivitat

Conselleria de Turismo, Cultura y Deporte

DECRETO 44/2012, de 9 de marzo, del Consell, por el que declara Bien de Interés Cultural Immaterial la Fiesta de las Fallas de València. [2012/2536]

PREÁMBULO

El artículo 49.1.5.a del Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana establece la competencia exclusiva de la Generalitat en materia de patrimonio histórico, artístico, monumental, arquitectónico, arqueológico y científico. Asimismo, el artículo 26.2 de Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, dispone que la declaración de un Bien de Interés Cultural se hará mediante decreto del Consell, a propuesta de la conselleria competente en materia de cultura. Todo ello sin perjuicio de las competencias que el artículo 6 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, reserva a la Administración General del Estado.

Asimismo, la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, en su artículo 45 dispone que serán declarados Bienes de Interés Cultural las actividades, conocimientos, usos y técnicas que constituyan las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y los modos de vida tradicionales de los valencianos. Igualmente, podrán ser declarados bienes de interés cultural los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

La Fiesta de las Fallas de València reúne un inequívoco valor patrimonial, al estar vertebrada por todos los mecanismos de conexión entre fiesta y patrimonio, encuadrándose claramente dentro de la figura de patrimonio immaterial, contemplado en todos los marcos jurídicos patrimoniales de orden mundial, europeo, español, autonómico y local. Son la expresión viva y popular de un pueblo, fiestas de origen vecinal, surgidas y perfeccionadas a través del tiempo por el pueblo valenciano, como manifestación artística, cultural y satírica expresada en sus Fallas con la singular «plantà», expuestas en las calles y plazas.

Mediante Resolución de 28 de diciembre de 2011, de la Conselleria de Turismo, Cultura y Deporte, se acordó incoar expediente para la declaración de Bien de Interés Cultural Immaterial a favor de la Fiesta de las Fallas de València.

En la tramitación del expediente se ha concedido trámite de audiencia al Ayuntamiento de València.

En cumplimiento de lo dispuesto en el artículo 27 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, constan en el expediente los informes favorables de la Universitat de València, de la Universidad Católica de València, del Consell Valencià de Cultura y de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos.

Por todo ello, cumplidos los trámites previstos en el artículo 43 de la Ley del Consell y en los artículos 26 y siguientes de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, a propuesta de la conselleria de Turismo, Cultura y Deporte y previa deliberación del Consell, en su reunión del día 9 de marzo de 2012,

DECRETO

Artículo 1. Objeto

Se declara Bien de Interés Cultural Immaterial la Fiesta de las Fallas de València.

Artículo 2. Descripción del bien y valores

La descripción del bien y sus valores se hace constar en el anexo del presente decreto.

Artículo 3. Medidas de protección

La gestión de la Fiesta de las Fallas de València es competencia del Ayuntamiento de València, ejerciéndola la Junta Central Fallera, encargada de organizar la totalidad de actos centrales. Ésta, en conjunción con los demás actores, serán quienes decidan sobre aspectos materiales e inmateriales, así como el desarrollo de los actos de la festividad anual.

anual. Si es produïra qualsevol canvi en la Festa de les Falles de València que modificara el que es disposa en l'annex i excedira el normal desplegament dels actes de la festivitat anual, els interessats ho haurien de proposar a la direcció general amb competències en matèria de cultura, perquè, si és el cas, emeta l'autorització administrativa corresponent i la consegüent modificació del present decret, justificant-ho en la millora tutelar dels valors protegits.

Les administracions públiques han de vetlar pel manteniment i la dignitat de la festa, i han de fomentar la difusió d'este bé, garantir-ne l'estudi i la documentació amb criteris científics, i incorporar-ne els testimonis disponibles a suports materials que en garantisquen la pervivència.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

Única. Publicació i inscripció

El present decret es publicarà en el *Butlletí Oficial de l'Estat* i la declaració s'inscriurà en la Secció Primera de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià, comunicant-se, així mateix, al Registre General de Béns d'Interès Cultural del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport.

DISPOSICIÓ FINAL

Única. Entrada en vigor

El present entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*.

València, 9 de març de 2012

El president de la Generalitat,
ALBERTO FABRA PART

La consellera de Turisme, Cultura i Esport,
LOLA JOHNSON SASTRE

ANNEX

1. Exposició de motius.

La Festa de les Falles de la ciutat de València reünix un inequívoc valor patrimonial pel fet d'estar vertebrada per tots els mecanismes de connexió entre festa i patrimoni, i s'enquadra clarament dins de la figura de patrimoni immaterial, previst en tots els marcs jurídics patrimonials d'àmbit mundial, europeu, espanyol, autonòmic i local.

Les Falles valencianes, expressió viva i popular d'un poble, són festes d'origen veïnal i perfeccionades a través del temps pel poble valencià com a manifestació artística, cultural i satírica, i com a expressió festiva singular. Estes festes dimanen de la voluntat d'un grup de persones i tenen com a nexa comú la celebració tradicional dels festejos que li són propis, desenrotllats durant el denominat «exercici faller». Les Falles s'alcen, any rere any, en els carrers valencians com a exemple de riquesa patrimonial, de tècniques artesanals i de formes d'organització, amb un cúmul de festejos, actes i aspectes associats a la indumentària, la gastronomia i la pirotècnia.

Els actes estan estructurats sobre un plantejament conceptual que respon a un ritual definit a partir d'elements singulars i de tradició local, els quals tenen un alt nivell de qualitat estètica i disposen d'una estructura organitzativa que en garanteix la continuïtat i l'evolució, sense perdre el sentit simbòlic i consuetudinari. Les seues manifestacions escrites o parlades són indistintament en les llengües valenciana i castellana, encara que utilitzen en l'exercici de les seues activitats, de forma preferent, l'idioma valencià, amb la qual cosa se'n propicia i se'n impulsa la propagació i la normalització.

Les Falles són sentides com un patrimoni comú i propi del conjunt de la població, bé des del respecte i la fidelitat a la secular tradició, bé pel sentiment valoratiu d'allò que la conceptua com un tresor cultural.

Festa valenciana del foc, de la pólvora i de la música, fortament arrelada en la història de València, amb característiques culturals originals i un específic entorn social i artístic, convertixen la Festa de les

Si se produjese cualquier cambio en la Fiesta de las Fallas de Valencia que modifique lo dispuesto en el anexo y que exceda del normal desarrollo de los actos de la festividad anual, los interesados lo deberán proponer a la Dirección General con competencias en materia de patrimonio cultural, para, en su caso, proceder a la autorización administrativa y consiguiente modificación del presente decreto, justificándolo en la mejora tutelar de los valores protegidos.

Las Administraciones Públicas velarán por el mantenimiento y la dignidad de la Fiesta, y fomentarán la difusión de este Bien, garantizarán su estudio y documentación con criterios científicos, e incorporarán los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su pervivencia.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

Única. Publicación e inscripción

El presente Decreto se publicará en el *Boletín Oficial del Estado* y la declaración se inscribirá en la Sección Primera del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano, comunicándose, asimismo, al Registro General de Bienes de Interés Cultural del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

DISPOSICIÓN FINAL

Única. Entrada en vigor

El presente decreto entrará en vigor el día siguiente al de su publicación en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*.

Valencia, 9 de marzo de 2012

El president de la Generalitat,
ALBERTO FABRA PART

La consellera de Turisme, Cultura y Deporte,
LOLA JOHNSON SASTRE

ANEXO

1. Exposición de motivos.

La Fiesta de las Fallas de la ciudad de Valencia reúne un inequívoco valor patrimonial, al estar vertebrada por todos los mecanismos de conexión entre fiesta y patrimonio, encuadrándose claramente dentro de la figura de patrimonio inmaterial, contemplado en todos los marcos jurídicos patrimoniales de orden mundial, europeo, español, autonómico y local.

Las Fallas valencianas, expresión viva y popular de un pueblo, son fiestas de origen vecinal, surgidas y perfeccionadas a través del tiempo por el pueblo valenciano, como manifestación artística, cultural, satírica y como expresión festiva singular. Dimanan de la voluntad de un grupo de personas, teniendo como nexa común la celebración tradicional de los festejos que le son propios, desarrollados durante el denominado «ejercicio fallero». Las Fallas, año tras año, se levantan en las calles valencianas, como ejemplos de riqueza patrimonial, de técnicas artesanales, de formas de organización, con un cúmulo de festejos, actos y aspectos asociados a la indumentaria, gastronomía y pirotecnia.

Los actos están estructurados sobre un planteamiento conceptual que responde a un ritual definido, a partir de elementos singulares y de tradición local, que tienen un alto nivel de calidad estètica, disponiendo de una estructura organitzativa que garantiza su continuidad y evolución, sin perder su sentido simbòlic y consuetudinari. Sus manifestaciones escritas o habladas son indistintamente en las lenguas valenciana y castellana, utilizando en el desarrollo de sus actividades, de forma preferente, el idioma valenciano, propiciando e impulsando su propagación y la normalización de su uso.

Las Fallas son sentidas como un patrimonio común y propio del conjunto de la población, bien desde el respeto y fidelidad a la secular tradición, bien por el sentimiento valorativo de aquello que las conceptúa como un tesoro cultural.

Fiesta valenciana del fuego, de la pólvora y de la música, fuertemente enraizada en la historia de València, con características culturales originales, y un específico entorno social y artístico, convierten a la

Falles de València en un element singular i digne de la major protecció que la Llei del Patrimoni Cultural Valencià atorga als elements del denominat patrimoni immaterial o intangible.

2. Dades sobre el bé objecte de la declaració.

- a) Denominació: la Festa de les Falles de València.
- b) Localitat: València.
- c) Data de realització: setmana fallera, del 14 al 19 de març.
- d) Actores: les comissions falleres, organitzades per sectors, agrupacions i federacions, es reuneixen en els casals o en uns altres llocs durant tot l'any per debatre sobre diversos aspectes de la festivitat i realitzar celebracions de naturalesa cultural (teatre, poesia, dansa, entre d'altres) i lúdica (activitats esportives, etc.).

e) Descripció del bé.

1r. Història de les Falles.

Les Falles, nascudes com un festeig més o menys marginal, han passat a convertir-se en la festa major dels valencians. Les pràctiques que s'han convertit finalment en la nostra festa s'inscriuen en una sèrie de manifestacions culturals molt esteses per gran part d'Europa durant l'Edat Mitjana i Moderna: el costum de cremar ninos o realitzar fogueres i pràctiques festives de control simbòlic i moral de la comunitat. Així, podem afirmar també que les Falles s'arrelen en el marc ampli de la vella cultura del carnestoltes i en les tradicionals festes de carrer. En tot cas, fins mitjan segle XVIII no tenim documentació que ens permeta esbossar el perfil i les característiques de la celebració, i encara després d'esta data les dades continuen sent esporàdiques. Són suficients, en tot cas, per a afirmar que ja en aquella època la pràctica ritual de plantar falles i cremar-les la vespra de Sant Josep estava plenament establida, i que es tractava d'una festa de barri, de tipus veïnal, en la qual la gatzara i la sociabilitat anaven acompanyades de les funcions socials de crítica i control de costums.

Fins a l'últim terç del segle XIX, les Falles eren encara un festeig inclòs dins de la festivitat de Sant Josep, que xocava amb les visions culturals legitimades per la nova burgesia ascendent, que veia estes pràctiques populars escassament civilitzades, de mal gust, perilloses i atemptatòries contra els nous ideals de privacitat i moral individualitzada. Així, són freqüents les prohibicions de plantar monuments i els bans per a reformar-les. D'esta dialèctica deriva un procés de negociació cultural que amaga lluites culturals més o menys explícites i que donaran com a resultat les Falles modernes. En aquell moment predominava la falla eròtica, de temàtica fonamentalment moral, referida a la crítica de costums guiats encara per uns objectius de justícia popular. Formalment, el monument va donar l'important pas que implicava passar de la foguera de trastos vells o del ninot que es crema a la composició sainetesca, frontal, molt senzilla encara, però en la qual plasma una escena explicada per mitjà de fulls amb versos penjats del «cadafal» o de les parets adjacents. A pesar que estes temàtiques eròtiques no desapareixen bruscament, durant el període final del segle XIX, la crítica política guanya pes clarament com a motiu excel·lent en els monuments fallers. Es produïx, doncs, una politització clara de la festa, que provocarà la reacció repressiva de les autoritats. Així, durant els anys 1855 i 1887 assistim a un canvi fonamental en la història de les Falles: l'evidència que la via de la simple repressió és inviable conduïx al procés de negociació al·ludit anteriorment. Els criteris tècnics i esteticistes guanyen així el terreny a la sàtira política. El procés es consolidarà progressivament, però és ara quan la falla sainetesca va deixant pas al monument artístic pròpiament dit, basat en la monumentalitat característica de la falla escultòrica.

El canvi de segle suposa la desaparició definitiva de la falla de trastos vells i la consolidació de la falla artística, caracteritzada per la monumentalitat, el caràcter escultòric, la proporcionalitat, l'acabament i la resolució constructiva, i basada en ostentacions tècniques que impliquen la presència d'artistes i de personal especialitzat. La transformació estètica dels monuments es relaciona també, d'altra banda, amb l'augment de l'articulació social de la festa, plasmada en la constitució de les comissions falleres i en l'expansió del programa d'actes. La temàtica política perd decididament pes a favor de la falla de caràcter eròtic i apològic, i esdevé un dels temes significatius l'exaltació de la identitat

Fiesta de las Fallas de València en un elemento singular y digno de la mayor protección que la Ley del Patrimonio Cultural Valenciano otorga a aquellos elementos del llamado Patrimonio Inmaterial o Intangible.

2. Datos sobre el bien objeto de la declaración.

- a) Denominación: la Fiesta de las Fallas de València.
- b) Localidad: València.
- c) Fecha de realización: Semana Fallera, del 14 al 19 de marzo.
- d) Actores: las Comisiones Falleras, organizadas por Sectores, Agrupaciones y Federaciones, se reúnen en los casales u otros lugares durante todo el año para debatir sobre diversos aspectos de la festividad y realizar celebraciones de naturaleza cultural (teatro, poesía y danza, entre otros) y lúdica (actividades deportivas, etc.).

e) Descripción del Bien.

1º. Historia de las Fallas.

Las Fallas, nacidas como un festejo más o menos marginal, han pasado a convertirse en la fiesta mayor de los valencianos. Las prácticas que acabarían por convertirse en nuestra Fiesta se inscriben en una serie de manifestaciones culturales muy extendidas por gran parte de Europa durante la Edad Media y Moderna, la costumbre de quemar muñecos o realizar hogueras y prácticas festivas de control simbólico y moral de la comunidad. Así, podemos afirmar también que las Fallas se enraizan en el marco amplio de la vieja cultura del carnaval, así como en las tradicionales fiestas de calle. En todo caso, hasta mediados del siglo XVIII no contamos con documentación que nos permita esbozar el perfil y las características de la celebración, y aún después de dicha fecha, éstas continúan siendo esporádicas. Son suficientes, en todo caso, para afirmar que ya en estas fechas la práctica ritual de plantar Fallas y quemarlas la víspera de San José estaba plenamente establecida, y que se trataba de una fiesta de barrio, de tipo vecinal, en la que la algarazara y sociabilidad iban acompañadas de las funciones sociales de crítica y control de costumbres.

Hasta el último tercio del siglo XIX, las Fallas eran todavía un festejo incluido dentro de la festividad de San José, que chocaba con las visiones culturales legitimadas por la nueva burguesía ascendente, que veía estas prácticas populares escasamente civilizadas, de mal gusto, peligrosas y atentatorias contra los nuevos ideales de privacidad y moral individualizada. Así, son frecuentes las prohibiciones de plantar monumentos, así como los bandos tendentes a su reforma. De esta dialéctica deriva un proceso de negociación cultural que esconde luchas culturales más o menos explícitas, y que darán como resultado las Fallas modernas. En este momento predomina la Falla eròtica, de temàtica fonamentalment moral, referida a la crítica de costumbres guiadas todavía por unos objetivos de justicia popular. Formalmente, el monumento ha dado el importante paso que implica pasar de la hoguera de trastos viejos o del «ninot» que se quema, a la composición sainetesca, frontal, muy sencilla todavía, pero en la que plasma una escena explicada por medio de hojas con versos colgados del «cadafal» o de las paredes adyacentes. A pesar de que estas temáticas eròticas no desaparecen bruscamente, durante el período final del siglo XIX la crítica política gana peso claramente como motivo sobresaliente en los monumentos falleros. Se produce así una politización clara de la Fiesta, que provocará la reacción represiva de las autoridades. Así, durante los años 1855 y 1887 se produce un cambio fundamental en la historia de las Fallas: la evidencia de que la vía de la simple represión es inviable conduce al proceso de negociación aludido anteriormente. Los criterios técnicos y esteticistas ganan así el terreno a la sàtira política. El proceso se consolidarà progressivament, però es ara quan la Falla sainetesca va deixant pas al monument artístic pròpiament dit, basat en la monumentalitat característica de la Falla escultòrica.

El cambio de siglo supone la desaparición definitiva de la Falla de trastos viejos y la consolidación de la Falla artística, caracterizada por su monumentalidad, su carácter escultòrico, su proporcionalidad, su acabado y su resolución constructiva, basada en ostentaciones técnicas que implican la presencia de artistas y personal especializado. La transformación estètica de los monumentos se relaciona también, por otra parte, con el aumento de la articulación social de la Fiesta, plasmada en la constitución de las Comisiones Falleras y en la expansión del programa de actos. La temàtica política pierde decididamente peso a favor de la Falla eròtico-picante y de la apològica, siendo uno de los temas

valenciana amb la representació de València com la regió de l'alegria i de la festa.

Els anys vint de la passada centúria van suposar un canvi de la màxima importància en la festa fallera que va alterar la seua composició global. La festa es transforma en un gran pol d'atracció turística que implica la configuració de les Falles com la gran festa de la ciutat de València. Este moment es caracteritza per un increment notable en el nombre de falles plantades; a més, és necessari tindre en compte que la festa desborda l'entorn urbà i metropolità i s'estén per múltiples localitats valencianes, inclús foranes, ja que de la mà d'emigrants valencians es planten falles a Madrid o a Barcelona, però també a Buenos Aires, a Mèxic i a París. Esta explosió fallera obliga l'Ajuntament de València a replantejar-se definitivament la seua actitud: el 1932, el consistori assumí l'organització dels actes de la setmana fallera. Amb esta innovació s'institucionalitzen les celebracions unànimes entre tots els fallers, la qual cosa suposa una transformació decisiva de la seqüència ritual: es creen així elements referencials generals (com la Fallera Major i l'Himne Faller) i actes com ara la Crida. En definitiva, es creen actes nous que pretenen expressar la unanimitat i l'ascens de les Falles a festa major. El resultat va ser un èxit: la implicació de tota la ciutat en la festa, amb la conseqüent assimilació dels símbols proposats d'identitat col·lectiva.

Predomina ara ja la falla escultòrica, caracteritzada per la superposició de tres elements bàsics: peu, cos i acabament. Encara que no hi trobem el barroquisme formal total d'èpoques posteriors, és clara la tendència a la monumentalitat i la perfecció estilística, acompanyada d'una creixent complicació tècnica i un major amanerament argumental. Lògicament, la intervenció de l'artista especialitzat es consolida més en les falles de grans pressupostos, encara que a poc a poc totes les falles s'apunten a esta tendència. Com a resultat de tot açò, l'artista adquireix un paper fonamental en la festa: la falla passa de ser un instrument de crítica social a expressió de les qualitats del seu artífex, l'objectiu de la qual és seduir el públic des del punt de vista estètic. Com a conseqüència de tot l'anterior, es produïxen canvis importants en el repertori temàtic de les Falles: la violència simbòlica implícita o explícita en la sátira fallera és definitivament neutralitzada, ja que descendeix dràsticament la crítica política i social, i es consoliden les falles de temàtica humorísticoapologètica i de crítica contra la modernitat.

Després de la Guerra Civil, les Falles entren en un nou període en què s'introduïxen actes que encara hui són absolutament centrals (l'Ofrena, el 1945), i el barroquisme monumental adquireix, des del punt de vista estètic, el paper hegemònic que encara predomina en l'actualitat. Amb un gran suport oficial concretat en la creació de la Junta Central Fallera, a instàncies de l'Ajuntament, es produïx també una reglamentació minuciosa de les activitats falleres mitjançant, entre altres coses, de la publicació d'un reglament faller. Les Falles creixen en nombre, i este creixement acompanya l'evolució urbanística de la ciutat, a la qual les Falles s'adapten per mitjà de la demarcació fallera com a unitat de territorialització, unitat perfectament delimitada ara, en oposició a l'antic emplaçament, caracteritzat per la inestabilitat. Durant la dècada del 1960 augmentà el nombre de localitats valencianes on es planten monuments fallers, fins al punt que, en alguns casos, les Falles desplaçaren les festivitats patronals com a festes principals del poble.

2n. Espai geogràfic: demarcacions.

Les comissions falleres estan arrelades en un territori urbà, és a dir, cada comissió fallera correspon a un determinat espai compost per un nombre concret de places, carrers, inclús edificis d'un carrer; és una unitat geogràfica menor que el barri, però que té implicacions imaginàries, identitàries i de sociabilitat. És la demarcació fallera, un concepte que es consolida al llarg del segle XIX i que es configura definitivament a l'inici del segle XX. La suma de les demarcacions de totes les comissions falleres és igual a la ciutat sencera, que té l'origen en la cultura popular urbana. En l'actualitat, entre la demarcació i la ciutat hi ha un altre concepte intermediari, el sector, que correspon aproximadament als barris tradicionals i que permet la continuïtat viscuda de la seua percepció.

3r. Espai social: entramat associatiu.

Les comissions falleres constitueixen un entramat associatiu total que comprén tota la ciutat. Els fallers són els membres d'estes associacions i participen activament en les activitats pròpies durant tot l'any.

significativos el de la exaltación de la identidad valenciana con la representación de València como la región de la alegría y de la fiesta.

Los años veinte de la pasada centuria supusieron un cambio de la máxima importancia en la fiesta fallera, que alteró su composición global. La Fiesta se transforma en un gran polo de atracción turística, que implica la configuración de las Fallas como la gran fiesta de la ciudad de València. Se caracteriza este momento por un incremento notable en el número de Fallas plantadas, además es necesario tener en cuenta que la Fiesta desborda el entorno urbano y metropolitano, extendiéndose por múltiples localidades valencianas, incluso foráneas, ya que de la mano de emigrantes valencianos se plantan Fallas en Madrid o Barcelona, pero también en Buenos Aires, México o París. Esta explosión fallera obliga al Ayuntamiento de València a replantearse definitivamente su actitud: en 1932 el consistorio asume la organización de los actos de la Semana Fallera. Con la creación de ésta, se institucionalizan las celebraciones unánimes entre todos los falleros, lo cual supone una transformación decisiva de la secuencia ritual: se crean así elementos referenciales generales (como la Fallera Mayor y Himno Fallero), y se crean actos como «la Crida». En definitiva, se crean actos nuevos que pretenden expresar la unanimidad y el ascenso de las Fallas a Fiesta mayor. Con todo éxito: el resultado fue la implicación de toda la ciudad en la Fiesta, con la consecuente asimilación de los símbolos propuestos de identidad colectiva.

Predomina ahora ya la Falla escultórica, caracterizada por la superposición de tres elementos básicos: pie, cuerpo y terminación. Aunque no encontramos el barroquismo formal total de épocas posteriores, la tendencia a la monumentalidad y la perfección estilística, acompañada de una creciente complicación técnica y un mayor amaneramiento argumental, es clara. Lógicamente, la intervención del artista especializado se consolida más en las Fallas de grandes presupuestos, aunque poco a poco todas las Fallas se apuntan a esta tendencia. Como resultado de todo esto, el artista adquiere un papel fundamental en la Fiesta: la Falla pasa de ser un instrumento de crítica social a expresión de las calidades de su artífice, el objetivo del cual es seducir al público desde el punto de vista estético. Como consecuencia de todo lo anterior, se producen cambios importantes en el repertorio temático de las Fallas: la violencia simbólica implícita o explícita en la sátira fallera es definitivamente neutralizada, ya que descende drásticamente la crítica política y social, consolidándose las Fallas de temática humorístico-apologético y de crítica contra la modernidad.

Tras la Guerra Civil, las Fallas entran en un nuevo período, introduciéndose actos que todavía hoy son absolutamente centrales (como la Ofrenda en 1945) y el barroquismo monumental adquiere, desde el punto de vista estético, el papel hegemónico que todavía predomina en la actualidad. Con un gran soporte oficial concretado en la creación de la Junta Central Fallera, a instancias del Ayuntamiento, se produce también una reglamentación minuciosa de las actividades falleras, a través, entre otras cosas, de la publicación de un Reglamento Fallero. Las Fallas crecen en número, y este crecimiento acompaña a la evolución urbanística de la ciudad, a la cual las Fallas se adaptan por medio de la demarcación fallera como unidad de territorialización, unidad perfectamente delimitada ahora, en oposición al antiguo emplazamiento, caracterizado por su inestabilidad. Durante la década de 1960 aumenta el número de localidades valencianas donde se plantan monumentos falleros, hasta el extremo de que, en algunos casos, las Fallas desplazarán a las festividades patronales como fiestas principales del pueblo.

2º. Espacio geográfico: demarcaciones.

Las Comisiones Falleras están enraizadas en un territorio urbano. Es decir, cada Comisión Fallera corresponde a un determinado espacio, compuesto por un número concreto de plazas, calles, incluso edificios de una calle. Es una unidad geográfica menor que el barrio, pero que tiene implicaciones imaginarias, identitarias y de sociabilidad. Es la demarcación fallera, un concepto que se va consolidando a lo largo del siglo XIX y que se configura definitivamente al inicio del siglo XX. La suma de las demarcaciones de todas las Comisiones Falleras es igual a la ciudad entera, teniendo su origen en la cultura popular urbana. En la actualidad, entre la demarcación y la ciudad existe otro concepto intermedio, el Sector, que viene a corresponder aproximadamente a los barrios tradicionales, y que permite la continuidad vivida de su percepción.

3º. Espacio social: entramado asociativo.

Las Comisiones Falleras constituyen un entramado asociativo total, que abarca la totalidad de la ciudad. Los falleros son los miembros de estas asociaciones y participan activamente en las actividades propias

La seua seu pròpia o casal és un dels principals centres de la sociabilitat fallera, verdader nucli social i autèntic laboratori de la festa on es fan les reunions per a crear i coordinar totes les activitats i manifestacions culturals. Les comissions falleres són elements identitaris de mediació entre l'individu i la totalitat de la ciutat per mitjà de la demarcació fallera. Cada faller es defineix per la seua adscripció a una comissió i a una demarcació. Però són molt més, són un espai de reunió periòdica on es desenrotllen relacions socials que impliquen i interrelacionen famílies senceres; de fet, és molt habitual que iaies, pares i xiquets pertanguen a una mateixa comissió. És un espai de convivència, un lloc de trobada intergeneracional i, fins a cert punt, també interclassista i de creixement intercultural.

La comissió fallera marca el pas d'un cicle anual amb tot un conjunt d'activitats rituals i espontànies, reforça el sentiment de pertinença a la comunitat i ofereix un instrument simbòlic per a carregar de sentit, no sols l'espai urbà, sinó el pas del temps tot individualitzant cada exercici faller al voltant de la falla i dels càrrecs simbòlics i executius de representació. És significativa l'elecció de les Falleres Majors i dels presidents de cada comissió, que exerciran la representació de l'esmentada demarcació fallera i que són renovats anualment.

Com en el cas de la demarcació, les comissions falleres coneixen un procés de creixent estabilització i institucionalització al llarg del segle XIX i inicis del segle XX, fins a convertir-se en associacions, amb els seus càrrecs i juntes directives, amb la qual cosa esdevenen un espai híbrid de convivència i interpenetració de formes jurídiques estatals, i altres de procedència tradicional. Les comissions, a més, han desenrotllat una complexa xarxa institucional supraassociativa, amb federacions d'associacions, com ara les agrupacions de Falles, unides per criteris d'afinitat, o les federacions, per criteris econòmics.

La Junta Central Fallera és l'organitzadora de tots els esdeveniments oficials, amb la col·laboració de la Diputació i de l'Ajuntament de València. Sorgida després de la Guerra Civil com un mecanisme de control, és l'escenari on es resolen els conflictes i les negociacions entre els interessos populars i els polítics de les institucions de govern de la ciutat. Des de l'any 1944, el regidor de Fires i Festes de l'Ajuntament de València presideix la Junta Central Fallera.

La important acció de la Junta Central Fallera d'administrar i ordenar, junt amb l'ajuntament, els cada vegada més nombrosos i complexos actes de la celebració amb els reglaments que regixen el món faller per a dur a terme una sèrie de figures i tradicions, com són les falleres o la «Plantà», fa que l'espai públic (una altra de les cares de l'evolució de la festa) estiga caracteritzat pel creixement dels censos fallers, l'augment dels pressupostos i la multiplicació de nous actes i festejos, que són conseqüència directa de la influència enorme que l'esmentat organisme centralitzat realitza.

4t. Espai cultural.

La falla.

Els monuments fallers són l'element central original de la festa i també l'element simbòlic al voltant del qual es desenrotlla tot el cicle ritual. Es tracta d'un element artístic i efímer, amb una evolució estètica pròpia. Des dels seus orígens, moment en què prenien el llenguatge estricte de la cultura popular valenciana, ha presentat una interessant evolució de diàleg, interrelació i apropiació d'elements de les cultures elitista i de masses.

Les falles o monuments fallers són les composicions d'elements artístics que, amb el pas dels anys, van evolucionar de les fogueres de trastos vells i dels primigenis ninots creats amb l'objectiu de ser devorats pel foc i que, en si mateixos, estan carregats d'un gran sentit crític i irònic sobre fets socials censurables. La falla té una estructura interna de fusta que es recobrix de cartó, tela o nous materials, que narra un tema satíric i crític gràcies a les històries que contenen els ninots.

Hui en dia, els monuments fallers han generat tota una estètica pròpia, amb diferències perceptibles entre corrents artístics dominants al llarg de les diferents èpoques, i amb una convivència actual entre corrents hegemònics i altres que les interpel·len i tendeixen cap a la subversió. Les falles construïdes pels fallers mateixos, com en els orígens de la festa, conviuen amb les construïdes pels artistes fallers. Els seus elements estètics sempre han estat condicionats per la seua pròpia funció

a lo largo de todo el año, teniendo su sede propia o casal como uno de los principales centros de la sociabilidad fallera. El casal es el verdadero núcleo social de la Fiesta y el auténtico laboratorio de la misma: allí se hacen las reuniones para crear y coordinar todas las actividades y manifestaciones culturales. Las Comisiones Falleras son elementos identitarios de mediación entre el individuo y la totalidad de la ciudad mediante la demarcación fallera. Cada fallero se define por su adscripción a una Comisión y a una demarcación. Pero son mucho más, son un espacio de reunión periódica donde se desarrollan relaciones sociales que implican e interrelacionan familias enteras, siendo muy habitual que abuelos, padres y niños pertenezcan a una misma Comisión. Es un espacio de convivencia, un lugar de encuentro intergeneracional y hasta cierto punto también interclasista y de crecimiento intercultural.

La Comisión Fallera marca el paso de un ciclo anual con todo un conjunto de actividades rituales y espontáneas, reforzando el sentimiento de pertenencia a la comunidad, y ofreciendo un instrumento simbólico para cargar de sentido, no solamente el espacio urbano, sino el paso del tiempo, individualizando cada ejercicio fallero alrededor de la Falla y de los cargos simbólicos y ejecutivos de representación. Es significativa la elección de las Falleras Mayores y Presidentes de cada Comisión, que ostentarán la representación de la citada demarcación fallera, y que son renovados anualmente.

Como en el caso de la demarcación, las Comisiones Falleras conocen un proceso de creciente estabilización e institucionalización a lo largo del siglo XIX e inicios del siglo XX, hasta convertirse en asociaciones, con sus cargos y juntas directivas, con lo cual se convierten en un espacio híbrido de convivencia e interpenetración de formas jurídicas estatales, y otras de procedencia tradicional. Las Comisiones, además, han ido desarrollando una compleja red institucional supraasociativa, con federaciones de asociaciones, como ahora las «Agrupaciones» de Falles, unidas por criterios de afinidad, o las «Federaciones», por criterios económicos.

La Junta Central Fallera es la organizadora de todos los eventos oficiales, con la colaboración de la Diputación y del Ayuntamiento de València. Surgida después de la Guerra Civil como un mecanismo de control, es el escenario donde se resuelven los conflictos y negociaciones entre los intereses populares y los políticos de las instituciones de gobierno de la ciudad. Desde el año 1944, el Concejal de Ferias y Fiestas del Ayuntamiento de València preside la Junta Central Fallera.

La importante acción de la Junta Central Fallera de administrar y ordenar, junto con el Ayuntamiento, los cada vez más numerosos y complejos actos de la celebración con los reglamentos que rigen el mundo fallero para llevar a cabo una serie de figuras y tradiciones, como son las propias falleras o la Plantà, hace que el espacio público (otra de las caras de la evolución de la Fiesta) esté caracterizado por el crecimiento de los censos falleros, el aumento de los presupuestos y la multiplicación de nuevos actos y festejos, que son consecuencia directa de la influencia enorme que realiza dicho organismo centralizado.

4º. Espacio cultural.

La Falla.

Los monumentos falleros son el elemento central original de la Fiesta y también el elemento simbólico alrededor del cual se desarrolla todo el ciclo ritual. Se trata de un elemento artístico y efímero, con una evolución estética propia. Desde unos orígenes, en que tomaban el lenguaje estricto de la cultura popular valenciana, han presentado una interesante evolución de diálogo, interrelación y apropiación de elementos de las culturas elitista y de masas.

Las Falas o monumentos falleros son las composiciones de elementos artísticos que con el paso de los años fueron evolucionando de las hogueras de trastos viejos y los primigenios ninots que se crean con el objetivo de ser devorados por el fuego y que, en sí mismos, están cargados de un gran sentido crítico e irónico sobre hechos sociales censurables. La Falla tiene una estructura interna de madera que se va recubriendo de cartón, tela o nuevos materiales, que narra un tema satírico y crítico, gracias a las historias que cuentan los ninots.

Hoy en día los monumentos falleros han generado toda una estética propia, con diferencias perceptibles entre las corrientes artísticas dominantes a lo largo de las diferentes épocas, y con una convivencia actual entre corrientes hegemónicas y otras que las interpelan y tienden hacia la subversión. Conviven también Falas construïdas por los propios falleros, como en los orígenes de la Fiesta, con otras construïdas por los artistas falleros. Sus elementos estéticos siempre han estado condicio-

ritual i pel context social i polític, la qual cosa té conseqüències formals. És, per tant, un element cultural específic i que ens mostra l'impacte en les classes populars dels processos històrics. També és destacable que la construcció de la falla ha generat un vocabulari tècnic específic (remat, contrarremat, figura, ninot...) i el que es referix als seus elements constructius i arquitectònics (bastidor, cabiró, vareta...).

Cicle ritual.

Les comissions falleres marquen els diferents moments de l'any, definit com a exercici faller, per mitjà de tota una sèrie d'esdeveniments rituals, entre els quals destaquen l'elecció de la Fallera Major (de cada comissió i la denominada Fallera Major de València, que representarà tota la ciutat), i les presentacions i exaltacions de les Falleres Majors, actes que aconseguixen la major densitat en la setmana fallera pròpiament dita.

Abans d'esta setmana fallera s'inicia la festa amb la Crida, un acte que és el resultat de l'evolució tradicional del pregó i que se celebra l'últim diumenge del mes de febrer. En este acte, la Fallera Major de València reünix en les antigues portes de la ciutat, les Torres dels Serrans, totes les comissions falleres i es realitza una crida a la iniciació dels festejos a tots els valencians i a tots els visitants. També hi ha un esdeveniment previ digne de ressaltar, l'Exposició del Ninot, en la qual s'exposen vora huit-cents ninots (dos per cada comissió fallera: l'un de la falla infantil i l'altre de la falla major); el públic visitant vota pel millor ninot i del resultat d'este veredict de la votació popular sorgirà el «ninet indultat», és a dir, el ninot que se salvarà de la crema i que passarà al Museu Faller com a representant de les Falles d'eixe any.

Entre els dies 1 i 19 de març es dispara la «masclètà», espectacle pirotècnic diari i diürn basat en la progressió harmònica del soroll, i que és un dels actes més valorats pels valencians. Es compon bàsicament de l'explosió de petards, masclèts, amb una part terrestre, a la qual s'afeg, al principi i al final, una part aèria. És un espectacle per a sentir i escoltar, ja que es produïxen sensacions semblants a l'audició d'un concert i s'aconseguix que l'estrèpit ho òmpliga tot durant sis o set minuts.

Però l'eix central, el que té major valor simbòlic de les Falles és la «Plantà» (actualment es fa la nit del 15 de març), que inicia la Setmana Fallera. Ja el dia 14 es planten les falles infantils, i el 15 els monuments majors. És l'acte d'erigir les Falles. Tradicionalment, este acte es realitzava en un sol dia, la qual cosa augmentava la competitivitat de les comissions i feia créixer l'emoció, ja que el monument, si no estava totalment acabat, era desqualificat per part del jurat avaluador. Són rituals singulars, de significat simbòlic dens i amb la seua pròpia tècnica i tota una sèrie de sabers tradicionals implicats, exemplificat amb la «plantà al tombe», que consistix en la planta col·lectiva que alça, amb l'ajuda d'un gran nombre de fallers (és a dir, manualment, sense ajuda de grua), l'acabament del monument prèviament acoblat en horitzontal.

Ja iniciada la festa, es realitza tots els dies la «Despertà», cercavila realitzada pels membres de les distintes comissions a primera hora del matí en què s'exploten els petards denominats trons de bac, en companyia de la banda de música. També es realitzen durant tots els dies de festa nombroses cercaviles, amb els fallers abillats amb els seus trages regionals, que consoliden la consciència de pertinença a la demarcació. Cal remarcar en este moment la importància del so de la festa. La presència de la banda de música és una de les constants de les festes valencianes de tipus religiós o civil, i dins de les Falles és una part significativa de la festa. Una gran majoria de pobles i de xicotetes ciutats de la Comunitat Valenciana tenen banda de música, i en estes dates es desplacen a València, ja que normalment cada comissió fallera en contracta una perquè l'acompanye durant tots els actes fallers i òmpliga la ciutat de música festera. També és destacable la recuperació de la música tradicional valenciana que acompanya ritualment el món faller en els seus dies de festa: estem parlant del tabal i de la dolçaina, instruments genuïns que la Festa de les Falles ajuda a conservar.

Entre els nombrosíssims actes que se celebren, cal destacar l'arregla de premis, acte en què cada comissió acudix a la Plaça de l'Ajuntament a recollir de mans de la Fallera Major el premi concedit a la seua falla, segons la seua categoria. Este esdeveniment ompli novament

nados por su propia función ritual y por el contexto social y político, lo cual tiene consecuencias formales. Es, por tanto, un elemento cultural específico y que nos muestra el impacto en las clases populares de los procesos históricos. También es destacable que la construcción de la Falla ha generado un vocabulario técnico específico («remat, contrarremat, figura, ninot») y los que se refieren a sus elementos constructivos y arquitectónicos («bastidor, cabiró, vareta, etc.»).

Ciclo ritual.

Las Comisiones Falleras marcan los diferentes momentos del año, definido como ejercicio fallero, mediante toda una serie de eventos rituales, entre los que destacan la elección de la Fallera Mayor (de cada Comisión y la llamada Fallera Mayor de València, que representará a toda la ciudad), y las presentaciones y exaltaciones de las Falleras Mayores, alcanzando su mayor densidad en la Semana Fallera propiamente dicha.

Previamente a esta Semana Fallera se inicia la Fiesta con la «Crida», un acto que es el resultado de la evolución tradicional del pregón, celebrándose el último domingo del mes de febrero. En él, la Fallera Mayor de València reúne en las antiguas puertas de la ciudad, las Torres de Serranos, a todas las Comisiones Falleras, realizando una llamada a la iniciación de los festejos, a todos los valencianos y a todos los visitantes. También existe un evento previo digno de resaltar, la Exposición del Ninot, en la que se exponen cerca de 800 ninots, dos por cada Comisión Fallera (uno de la Falla infantil y otro de la Falla mayor), el público visitante vota por el mejor ninot, y del resultado de este veredicto de la votación popular surgirá «el ninot indultat», es decir, el ninot que se salvará de la quema y que pasará al Museo Fallero como representante de las Falles de ese año.

A partir del día 1 de marzo y hasta el 19 se inicia «la masclètà», espectáculo pirotècnic diario y diurno basado en la progresión armónica del ruido, siendo uno de los actos más valorados por los valencianos. Se compone básicamente de la explosión de petardos, «masclèts», con una parte terrestre, a la que se le añade, al principio y al final, una parte aérea. Es un espectáculo para sentir y oír, ya que se producen sensaciones similares a la audición de un concierto, consiguiendo que el estruendo lo envuelva todo, en cuestión de seis o siete minutos.

Pero el eje central con mayor valor simbòlic de las Falles es la «plantà» (actualmente la noche del 15 de marzo), que inicia la Semana Fallera. Ya el día 14 se plantan las Falles infantiles, seguidas a continuación, el día 15, con la plantà de los monumentos mayores. Es el acto de erigir las Falles. Tradicionalmente este acto se realizaba en un solo día y este hecho aumentaba la competitividad de las Comisiones, así como acrecentaba la emoción, ya que el monumento, de no estar totalmente acabado, era descalificado por parte del jurado evaluador. Son rituales singulares, de significado simbòlic denso y con su propia técnica, y toda una serie de saberes tradicionales implicados, ejemplificado con la «plantà al tombe» (planta colectiva que levanta, con la ayuda de un gran número de falleros, es decir, manualmente, sin ayuda de grúa, el remate del monumento previamente ensamblado en horitzontal).

Ya iniciada la Fiesta, se realiza todos los días la «despertà», pasacalles realizado por los miembros de las distintas Comisiones a primera hora de la mañana, explotando los petardos llamados «trons de bac», acompañados por la banda de música. Igualmente se realizan durante todos los días de la Fiesta, numerosos pasacalles, con los falleros ataviados de sus trajes regionales, que consolidan la conciencia de pertenencia a la demarcación. Hay que remarcar en este momento la importancia del sonido de la Fiesta. La presencia de la banda de música es una de las constantes de las fiestas valencianas de tipo religioso o civil, y dentro de las Falles es una parte significativa de la Fiesta. Una gran mayoría de pueblos y pequeñas ciudades de la Comunitat Valenciana tienen banda de música, y en estas fechas se desplazan a València, ya que normalmente cada Comisión Fallera contrata una de ellas, que les acompañará durante todos los actos falleros, llenando la ciudad de música festera. También es destacable la recuperación de la música tradicional valenciana que acompaña ritualmente al mundo fallero en sus días de fiesta: estamos hablando del «tabal i la dolçaina», instrumentos genuïnos que la Fiesta de las Falles ayuda a conservar.

De entre los numerosísimos actos que se celebran, hay que destacar la recogida de premios, donde cada Comisión acude a la Plaza del Ayuntamiento a recoger de manos de la Fallera Mayor el premio concedido a su Falla según su categoría, llenando de nuevo la ciudad de música

la ciutat de música i de colorit. Però entre tots els actes cal destacar l'Ofrena de Flors a la Mare de Déu dels Desemparats, integrat com a acte central per a la vivència actual de la festa de molts fallers, encara que l'inici va tindre lloc en els anys quaranta del segle XX. Cada fallera ofereix un ram de flors amb els quals es confecciona un espectacular tapís de flors, a manera de manto, que cobreix el cos de la Mare de Déu i l'estructura de fusta del qual permet anar entrelaçant els rams per a formar impressionants dissenys. Les Falleres Majors de València, que són les últimes a desfilar davant de la Mare de Déu, clausuren l'acte. La nit del dia 18 de març es realitza el més important i espectacular castell de focs artificials, que tanca la sèrie de castells de les festes, el conegut com a «Nit del Foc», que ja preludia el fi de les festes, l'endemà.

I de la mateixa manera que hem dit que l'eix amb major valor simbòlic de les Falles és la «Plantà», que inicia la festa, també ho és l'acte que les tanca, la «Cremà» dels monuments, que tradicionalment es feia la vespra de Sant Josep, però actualment és en la nit del 19 de març. És l'acte que clausura les festes, normalment precedit per focs artificials, i en el qual la Fallera Major de cada comissió, junt amb el president, encén la metxa de la traca que calarà foc a la falla. Es duen a terme tècniques específiques que fan de la «Cremà» un espectacle escènic impactant («una bona cremà», segons el dictamen popular) i segur, amb la caiguda de les peces grans de manera adequada i rítmicament estètica, en el qual es vinculen els sabers populars i col·lectius dels fallers amb els tècnics i especialitzats dels artistes fallers i dels pirotècnics. A l'inici de la nit es cremen les falles infantils i, posteriorment, es fa la crema dels monuments principals, acte amb què s'acaben les festes. Tot València és una gran foguera, el foc purificador que tot ho neteja i fa que tot comence novament. D'estes cendres en tornaran a naixer immediatament les Falles de l'any següent.

Ofici d'artista faller.

El constructor professional de les falles és l'artista faller. Es tracta d'un ofici específic que, amb la seua organització gremial, conserva tot un conjunt de característiques dels oficis tradicionals, com és, per exemple, la perpetuació dels seus sabers orals per mitjà de la figura de l'aprenent. L'artista faller presenta tècniques específiques de disseny i construcció, amb tot un vocabulari tècnic propi i eines singulars. Es tracta d'un conjunt de sabers i habilitats d'origen popular tradicional que s'han vist influenciats tant per les exigències estètiques de diversa procedència (per exemple, el risc de l'equilibri de l'acabament de la falla, com a valor), com per la evolució tecnològica d'un procés que, en essència, s'ha mantingut constant. L'especificitat de construir un element artístic que ha de ser cremat en una plaça pública genera en el seu entorn unes exigències tècniques específiques.

A més, l'organització gremial dels artistes és un valor cultural tradicional d'interessant protecció i salvaguarda, així com la concentració dels seus tallers i naus en una zona específica de la ciutat, dissenyada i construïda per a este fi: la Ciutat de l'Artista Faller.

Literatura fallera.

Hi ha altres institucions com Lo Rat Penat, que es van fer càrrec del concurs de premis que s'atorgaven a les Falles a la fi del segle XIX, i encara que el 1901 va ser l'Ajuntament de València el que va prendre el relleu a esta organització cultural amb l'oficialització d'estos premis municipals, l'expansió i evolució dels llibrets de falla es deu fonamentalment a Lo Rat Penat, que, el 1903, va concedir un guardó de caràcter anual al millor llibret i explicació de la falla. Este element de difusió de la cultura fallera ha evolucionat molt, ja que s'ha convertit en un volum de grans dimensions i acurades edicions: el contingut va més enllà de l'explicació en vers de la temàtica de la falla a què pertanyen, i apareixen articles sobre temàtiques diferents, col·laboracions de prestigiosos protagonistes de la cultura valenciana, així com l'anàlisi de la història de barris i de comissions. És, en definitiva, una obra de capital importància per a difondre l'origen faller i la cultura valenciana.

Des de mitjan segle XIX, els monuments fallers eren acompanyats per les Explicacions i Relacions, text en vers del seu contingut satíric. De vegades elaboraven les escenes representades en la falla, però en unes altres ocasions eren composicions literàries paral·leles al voltant del mateix tema. Estes composicions provenen directament dels

y colorido. Pero entre todos los actos hay que destacar la Ofrenda de Flores a la «Mare de Déu dels Desemparats», integrado como acto central para la vivencia actual de la Fiesta de muchos falleros, aunque su inicio tuvo lugar en los años 40 del siglo XX. Cada fallera ofrece un ramo de flores con el que se confecciona un espectacular tapiz de flores a modo de manto que cubre el cuerpo de la Virgen, cuya estructura de madera permite ir entrelazando los ramos para formar impresionantes diseños. La Falleras Mayores de Valencia clausurarán el acto, siendo la últimas en desfilar ante la Virgen. La noche del 18 de marzo se realiza el más importante y espectacular castillo de fuegos artificiales, que cierra la serie de castillos que se van realizando durante las fiestas, el conocido como «Nit del Foc», que ya preludia el fin de las fiestas, al día siguiente.

Y al igual que hemos citado que el eje con mayor valor simbólico de las Fallas es «la plantà», que inicia la Fiesta, también lo es el acto que las cierra, «la cremà» de los monumentos, tradicionalmente la vespera de San José, pero hoy en día la noche del 19 de marzo. Es el acto que clausura las fiestas, normalmente precedido por fuegos artificiales, en el que la Fallera Mayor de cada Comisión, junto con el Presidente, encienden la mecha de la traca que encenderá la Falla. Se llevan a cabo técnicas específicas que hacen de la «cremà» un espectáculo escénico impactante («una bona cremà», según el dictamen popular) y seguro, con la caída de las piezas grandes de manera adecuada y rítmicamente estética, vinculándose los saberes populares y colectivos de los falleros con los técnicos y especializados de los artistas falleros y pirotécnicos. Al inicio de la noche se queman las Fallas infantiles, pasando posteriormente a la quema de los monumentos principales con la que se acaban las fiestas. Toda València es una gran hoguera, el fuego purificador que todo lo limpia y hace que todo comience de nuevo. De estas cenizas volverán a nacer de inmediato las Fallas del año siguiente.

Oficio de artista fallero.

El constructor profesional de las Fallas es el artista fallero. Se trata de un oficio específico que, con su organización gremial, conserva todo un conjunto de características de los oficios tradicionales, como es, por ejemplo, la perpetuación de sus saberes orales mediante la figura del aprendiz. El artista fallero presenta técnicas específicas de diseño y construcción, con todo un vocabulario técnico propio y herramientas singulares. Se trata de un conjunto de saberes y habilidades, de origen popular tradicional, que se han visto influenciados tanto por las exigencias estéticas de diversa procedencia (por ejemplo, el riesgo del equilibrio del remate de la Falla, como valor), como por la evolución tecnológica de un proceso que, en esencia, se ha mantenido constante. La especificidad de construir un elemento artístico que ha de ser quemado en una plaza pública genera en su entorno unas exigencias técnicas específicas.

Además, la propia organización gremial de los artistas es un valor cultural tradicional de interesante protección y salvaguarda, así como la concentración de sus talleres y naus en una zona específica de la ciudad, diseñada y construida para este fin: la Ciudad del Artista Fallero.

Literatura fallera.

Existen otras instituciones como Lo Rat Penat, que se hizo cargo del Concurso de Premios que se otorgaban a las Fallas a finales del siglo XIX, y aunque en 1901 fue el Ayuntamiento de València el que tomó el relevo a esta organización cultural oficializando estos Premios Municipales, la expansión y evolución de los «Llibrets de Falla» se debe fundamentalmente a Lo Rat Penat, que en 1903 concedería un galardón de carácter anual al «Millor Llibret i Explicació de la Falla». Este elemento de difusión de la cultura fallera ha evolucionado mucho, ya que se ha convertido en un volumen de grandes dimensiones y esmeradas ediciones: su contenido va más allá de la explicación en verso de la temàtica de la Falla a la que pertenecen, apareciendo artículos sobre temáticas diferentes, colaboraciones de prestigiosos protagonistas de la cultura valenciana, así como el análisis de la historia de barrios y Comisiones. Es, en definitiva, una obra de capital importancia para difundir el origen fallero y la cultura valenciana.

Desde mediados del siglo XIX, los monumentos falleros eran acompañados por las «Explicaciones i relaciones», en verso de contenido satírico. En ocasiones elaboraban las escenas representadas en la Falla, pero muchas veces eran composiciones literarias paralelas alrededor del mismo tema. Estas composiciones vienen directamente de los «Col·loquis» y

Col·loquis i d'altres textos de la literatura popular en valencià des del segle XVIII, i en eixe sentit són una interessant supervivència en un nou context i una mostra de com les Falles són el vehicle que donen el pas a la modernitat de tota una allau de continguts culturals populars tradicionals. Estes Explicacions i Relacions van donar lloc al llibret de falla, que evolucionaria al llarg dels segles XIX-XX fins a convertir-se en una espècie d'anuari de les comissions falleres. Junt amb estes, apareixeran elements institucionals de cada any: cens, càrrecs executius i representatius, però també tota una allau de textos literaris, des d'assajos fins a poemes d'exaltació de la festa o dels seus representants, que constituïren tot un ampli corpus de literatura popular fallera, valuós i representatiu, i que és necessari conservar. A més, alguns d'estos esdeveniments comunitaris del cicle ritual (especialment els que tenen a veure amb el càrrec de representació, en concret, de les falleres majors) van incloure representacions teatrals i inclús configuraren tot un gènere específic, L'aproposit, xicoteta obra còmica que dona pas a l'exaltació ritual de la Fallera Major i que, moltes vegades, és obra dels fallers. A més, des de l'any 1912, en què es publica la revista Pensat i Fet, la Festa de les Falles ha donat origen a una allau de publicacions de caràcter divers que han configurat, no sols un espai disciplinari propi, sinó un verdader camp cultural en què conviuen escriptors amateurs de les mateixes comissions amb especialistes provinents del periodisme i la literatura. Tota la literatura fallera està escrita en valencià, fet que la converteix per ella mateixa en un important element patrimonial necessitat de salvaguarda.

Indumentària tradicional.

Al voltant de la festa s'ha desenrotllat tota una recuperació i codificació de la indumentària tradicional popular, considerada un element identitari. Encara que este element, per ell mateix, no és específic de les Falles, sí que ho són la seua integració en el cicle ritual (des de la brusa menestral fins a les diferents connotacions simbòliques de la utilització d'una o altra de les variants del trage pròpiament dit o de les diverses versions de la indumentària masculina) i la construcció d'una indumentària pròpia. El trage de llauradora o valenciana ha esdevingut trage de fallera. La indumentària tradicional i la seua recuperació i codificació també han generat, per tant, tota una sèrie de sabers especialitzats i específics i un elaborat i complex vocabulari tècnic, amb la supervivència de ferramentals tradicionals de confecció.

Esta indústria de la seda va tindre gran relleu en la València de l'Edat Mitjana, que va arribar a ser un important enclavament tant en la fabricació com en la distribució d'estos teixits sumptuaris. La sederia valenciana ha generat al llarg del temps implicacions socials, individuals o col·lectives, i que d'alguna manera segueix actiu en l'actualitat, si no en forma de velluts, sí de teixits sumptuaris de gran bellesa i prestigi, que nodriren de color moltes de les nostres festes significatives, com ara les Falles. És necessari destacar el teixit de seda, elaborat amb telers tradicionals i amb motius ornamentals antics, és a dir, «l'espoli». D'estos antecedents sorgixen la bellesa i la sumptuositat de les teles amb què es confeccionen els trages que els valencians visten en estes festes.

En la recuperació dels trages tradicionals amb què s'han vestit els valencians hi ha tingut molt a veure un ofici propi: el d'indumentarista. En resum, tots els sabers relacionats amb la indumentària tradicional són una excel·lent mostra de l'evolució de la codificació del vestuari tradicional de les classes populars en general i rurals en particular, desenrotllat a partir de la percepció de la distància històrica.

Al voltant d'este cicle ritual i de la indumentària tradicional, altres oficis han desenrotllat elements específics i tècniques singulars. La seua utilització en la festa ha permès la supervivència moderna d'alguns elements tradicionals. Ens estem referint, per exemple, a l'orfebreria, dedicada a la confecció de complements específics de la indumentària tradicional, en què els mestres orfebres cuiden al detall les joies que ressalten l'espectacularitat d'un vestit que recorda, com ja hem citat, el poder de la seda en la ciutat de València; i, també, a la fabricació artesanal de ventalls, als sabers de perruqueria relacionats amb l'elaboració del pentinat tradicional, a les tècniques dels seders, implicades en la confecció dels espolis abans comentats, o a la floristeria, implicada per la importància dels ornaments florals en diferents moments del cicle ritual, especialment en l'Ofrena de Flors.

otros textos de la literatura popular en valenciano desde el siglo XVIII, y en ese sentido son una interesante supervivencia en un nuevo contexto y una muestra de como las Fallas son el vehículo que dan el paso a la modernidad de todo un alud de contenidos culturales populares tradicionales. Estas «Explicaciones i relaciones» dieron lugar al «Llibret de Falla», que iría evolucionando a lo largo de los siglos XIX-XX hasta convertirse en una especie de anuario de las Comisiones Falleras. Junto a éstas aparecerán elementos institucionales de cada año: censo, cargos ejecutivos y representativos, pero también todo un alud de textos literarios, desde ensayos hasta poemas de exaltación de la Fiesta o de sus representantes, constituyendo así todo un amplio corpus de literatura popular fallera, valioso y representativo y que es necesario conservar. Además, algunos de estos eventos comunitarios del ciclo ritual (especialmente los que tienen que ver con el cargo de representación, en concreto de las Falleras Mayores), incluyeron representaciones teatrales, configurando incluso todo un género específico, «L'aproposit», pequeña obra cómica que da paso a la exaltación ritual de la Fallera Mayor, y que en muchas ocasiones es obra de los mismos falleros. Además, desde el año 1912 en que se publicó la revista «Pensat i fet», la Fiesta de las Fallas ha dado origen a un alud de publicaciones de carácter diverso, configurando no solo un espacio disciplinario propio, sino un verdadero campo cultural en que conviven escritores amateurs de las mismas Comisiones con especialistas provenientes del periodismo y la literatura. Toda la literatura fallera está escrita en valenciano, hecho que la convierte por ella misma en un importante elemento patrimonial necesitado de salvaguarda.

Indumentaria tradicional.

Alrededor de la Fiesta se ha desarrollado toda una recuperación y codificación de la indumentaria tradicional popular, considerada un elemento identitario. Aunque este elemento, por él mismo, no es específico de las Fallas, sí que lo es su integración en el ciclo ritual (desde el blusón menestral, a las diferentes connotaciones simbólicas de la utilización de una u otra de las variantes del traje propiamente dicho o de las diversas versiones de la indumentaria masculina) y la construcción de una indumentaria propia. El traje de «llauradora» o «valenciana» se ha constituido en el traje de fallera. La indumentaria tradicional y su recuperación y codificación han generado, por tanto, también toda una serie de saberes especializados y específicos y un elaborado y complejo vocabulario técnico, con la supervivencia de herramientas tradicionales de confección.

Esta industria de la seda tuvo gran relieve en la València de la Edad Media, siendo un importante enclave tanto en la fabricación como en la distribución de estos tejidos suntuarios. La sederia valenciana ha generado a lo largo del tiempo implicaciones sociales, individuales o colectivas, y que de algún modo sigue activo en la actualidad, si no en forma de terciopelos, sí de tejidos suntuarios de gran belleza y prestigio, nutriendo de color muchas de nuestras fiestas significativas, como las Fallas. Es necesario destacar al tejido de seda, elaborado con telares tradicionales y con motivos ornamentales antiguos, es decir, «l'espoli». De estos antecedentes surge la belleza y suntuosidad de las telas con las que se confeccionan los trajes que los valencianos visten en estas fiestas.

En esta recuperación de los trajes tradicionales con que se han vestido los valencianos ha tenido mucho que ver un oficio propio: el de indumentarista. En resumen, todos los saberes relacionados con la indumentaria tradicional son una excelente muestra de la evolución de la codificación del vestuario tradicional de las clases populares en general y rurales en particular, desarrollado a partir de la percepción de la distancia histórica.

Alrededor de este ciclo ritual y de la indumentaria tradicional, otros oficios han desarrollado elementos específicos y técnicas singulares. Su utilización en la Fiesta ha permitido la supervivencia moderna de algunos elementos tradicionales. Nos estamos refiriendo, por ejemplo, a la orfebrería, dedicada a la confección de complementos específicos de la indumentaria tradicional, donde los maestros orfebres cuidan al detalle las joyas que resaltan la espectacularidad de un vestido que recuerda, como ya hemos citado, el poder de la seda en la ciudad de València. Y también a la fabricación artesanal de abanicos, o de los saberes de peluquería relacionados con la elaboración del peinado tradicional, o de las técnicas de los sederos, implicadas en la confección de los espolis antes comentados, o la floristería, implicada por la importancia de los ornamentos florales en diferentes momentos del ciclo ritual, especialmente la Ofrenda de Flores.

Pirotècnia.

La pirotècnia és un element que la Festa de les Falles compartix amb unes altres festes populars valencianes per tot Espanya i tot el món. Però el que és específic de la pirotècnia fallera és la seua implicació dins del cicle ritual faller. No sols és que cada esdeveniment faller apareix subratllat i emfatitzat per la presència dels elements pirotècnics, sinó que alguns dels esdeveniments del cicle són específicament pirotècnics.

Els sabers tradicionals dels pirotècnics són fonamentals en la configuració ritual d'esdeveniments propis del cicle ritual faller, especialment de l'acte de la «Cremà». En este moment es combinen els sabers específics dels pirotècnics i dels artistes fallers per a la correcta realització de l'esdeveniment. Per a açò, es pot considerar la pirotècnia, amb els seus oficis tradicionals implicats, els seus sabers específics i el seu vocabulari tècnic, com una part constituent i necessària de l'espai cultural de la Festa de les Falles.

Llegat artístic: els museus fallers.

Hi ha dos museus dedicats a la conservació de peces originals procedents dels monuments fallers i que constitueixen, per tant, l'únic vestigi físic de les Falles destinat a la combustió. En el cas del Museu Faller, es tracta d'una col·lecció que arreplega els ninots indultats del foc per votació popular des de l'any 1934. És, per tant, un document d'inestimable valor sobre diferents corrents artístics dins de la construcció de falles, sobre diferents tècniques constructives i, sobretot, sobre l'evolució del gust popular al llarg de les dècades. Es tracta, doncs, de tota una història de la recepció.

L'altre és el Museu del Gremi d'Artistes Fallers, situat en la seu del gremi, en la Ciutat Fallera, i que forma part, per tant, d'este espai singular. El museu dona compte de manera divulgativa de les diverses tècniques de construcció dels monuments al llarg de la història i pretén divulgar una part del saber específic del gremi. A més, conserva una sèrie de ninots, de peces de monuments originals, que ofereixen una mostra àmplia dels diversos corrents estètics apareguts en el disseny dels monuments fallers i de l'obra d'algunes de les seues figures destacades al llarg de les dècades. Es tracta, doncs, d'una col·lecció amb un criteri propi, que mereix també ser protegida i ampliada, especialment en el vessant de divulgació dels sabers tècnics específics relacionats amb l'ofici d'artista faller.

Llegat documental.

La Festa de les Falles, al llarg de la seua història i evolució, ha generat nombrosa documentació, tant administrativa com literària, d'important valor patrimonial. Es tracta de les publicacions generades per les mateixes comissions, i dels esbossos i memòries depositats en l'Arxiu de l'Ajuntament de València i que havien de presentar-se per a aconseguir el permís municipal per a plantar la falla. En molts casos són l'únic document de què disposem sobre eixos concrets monuments fallers.

D'altra banda, la festa, com a fet social i popular, ha generat també una gran quantitat de documents sobre ella que ens permeten conèixer les diferents fases de la seua evolució, publicacions no estrictament falleres, com ara la premsa diària, però sobretot les fotografies i filmacions cinematogràfiques de monuments fallers, de les fases de la seua construcció i d'esdeveniments rituals que s'han anat generant tant des del periodisme com des dels particulars, i que tots units constitueixen un element patrimonial fonamental per al coneixement de l'evolució de la festa, de la interrelació amb els processos històrics i per a la salvaguarda del seu llegat tradicional.

3. Definició de l'àmbit espacial i temporal.

Pel que fa a l'àmbit espacial, sempre en la ciutat de València, cal assenyalar que les Falles són una festa de veïnat que es caracteritza i delimita fonamentalment per tindre com a centre neuràlgic el carrer o la plaça on es planta el monument, espai a partir del qual s'estén pels voltants i carrers adjacents.

L'àmbit temporal es concreta del 14 al 19 de març, precedit dels actes preliminars que anuncien la festa.

Pirotecnia.

La pirotecnia es un elemento que la Fiesta de las Fallas comparte con otras fiestas populares valencianas a lo largo de España y el mundo. Pero el que es específico de la pirotecnia fallera es su implicación dentro del ciclo ritual fallero. No solo es que cada evento fallero aparece subrayado y enfatizado por la presencia de los elementos pirotécnicos, sino que algunos de los eventos del ciclo son específicamente pirotécnicos.

Los saberes tradicionales de los pirotécnicos son fundamentales en la configuración ritual de eventos propios del ciclo ritual fallero, especialmente del acto de la «cremà». En este momento se combinan los saberes específicos de los pirotécnicos y de los artistas falleros para la correcta realización del evento. Por ello, se puede considerar la pirotecnia, con sus oficios tradicionales implicados, sus saberes específicos y su vocabulario técnico, como una parte constituyente y necesaria del espacio cultural de la Fiesta de las Fallas.

Legado artístico: los museos falleros.

Existen dos museos dedicados a la conservación de piezas originales procedentes de los monumentos falleros, y que constituyen, por tanto, el único vestigio físico de las Fallas destinado a su combustión. En el caso del Museo Fallero, se trata de una colección que recoge los «ninots indultados» del fuego por votación popular desde el año 1934. Se trata, por tanto, de un documento de inestimable valor sobre las diferentes corrientes artísticas dentro de la construcción de las Fallas, las diferentes técnicas constructivas y, sobre todo, de la evolución del gusto popular a lo largo de las décadas, es decir, toda una historia de la recepción.

El otro es el Museo del Gremio de Artistas Falleros, situado en la sede del gremio, en la Ciudad Fallera, y que forma parte, por tanto, de este espacio singular. El museo da cuenta de manera divulgativa de las diversas técnicas de construcción de los monumentos a lo largo de la historia, y pretende divulgar una parte del saber específico del gremio. Además, conserva una serie de «ninots», de piezas de monumentos originales, que ofrecen una muestra amplia de las diversas corrientes estéticas aparecidos en el diseño de los monumentos falleros, y de la obra de algunas de sus figuras destacadas a lo largo de las décadas. Se trata, pues, de una colección con un criterio propio, que merece también su protección, y su ampliación, especialmente en la vertiente de divulgación de los saberes técnicos específicos relacionados con el oficio de artista fallero.

Legado documental.

La Fiesta de las Fallas, a lo largo de su historia y evolución, ha generado numerosa documentación, tanto administrativa como literaria, de importante valor patrimonial. Se trata de las publicaciones generadas por las propias Comisiones, y también de los esbozos y memorias depositadas en el Archivo del Ayuntamiento de València y que habían de presentarse para conseguir el permiso municipal para plantar la Falla. En muchos casos son el único documento del que disponemos sobre esos concretos monumentos falleros.

Por otra parte, la Fiesta, como hecho social y popular, ha generado una gran cantidad también de documentos sobre ella, que nos permiten conocer las diferentes fases de su evolución, publicaciones no estrictamente falleras, como ahora la prensa diaria, pero sobretodo las fotografías y filmaciones cinematográficas de monumentos falleros, de las fases de su construcción y de eventos rituales que se han ido generando tanto desde el periodismo como desde los particulares, y que todos unidos constituyen un elemento patrimonial fundamental para el conocimiento de la evolución de la Fiesta, de la interrelación con los procesos históricos y para la salvaguarda de su legado tradicional.

3. Definición del ámbito espacial y temporal.

En lo referente al ámbito espacial, siempre en la ciudad de València, hay que señalar que las Fallas son una fiesta de vecindad que se caracteriza y delimita fundamentalmente por tener como centro neurálgico la calle o la plaza donde se planta el monumento, desde el que se extiende por las inmediaciones y calles adyacentes.

El ámbito temporal se concreta del 14 al 19 de marzo, precedido de los actos preliminares que anuncian dicha fiesta.